

KRIMINALITA MLÁDEŽE - POZNATKY Z VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

KATEŘINA HORKÁ, JAKUB CHROMÝ, ONDREJ ŠTEFÁNIK

Právnická fakulta Masarykovy univerzity

Abstract in original language

Příspěvek je součástí kriminologického výzkumu, který je prováděn katedrou trestního práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Zjišťován je názor soudců a státních zástupců na otázky věkové hranice trestní odpovědnosti a na významné aspekty související s kriminalitou mládeže. Empirické šetření povede k vyhodnocení platné právní úpravy a praxe v oblasti zacházení s delikventní mládeží, jakož i k vytvoření možných doporučení *de lege ferenda*.

Key words in original language

Děti a mladiství; kriminalita; kriminologický výzkum; trestní právo.

Abstract

The paper is a part of criminological research conducted by Department of Criminal Law, Faculty of Law Masaryk University. The research detects opinion of judges and prosecutors in the questions about age-limit of criminal liability and eminent aspects of juvenile delinquency. Exploration opens into evaluation of valid legal regulations and experience as well as formulization of recommendation *de lege ferenda*.

Key words

Children and juvenile; criminality; criminological research; criminal law.

Cílem kriminologického výzkumu bylo zjistit názor odborné veřejnosti na otázky věkové hranice trestní odpovědnosti, jakož i na další významné aspekty související s fenoménem kriminality mládeže. Získání poznatků od soudců a státních zástupců se považuje za mimořádně důležité, protože jedině takovým způsobem lze zohlednit potřeby a požadavky těch, kteří s danou problematikou přicházejí do každodenního přímého styku a na jejichž přístupu záleží koncová aplikace práva.

Technika sběru dat se zde zakládala v dotazování, konkrétně ve formě dotazníku. Písemná forma dotazníku byla zvolena proto, že respondentům umožňuje v klidu si pročíst položené otázky a důkladně promyslet jejich odpovědi. Při konstrukci dotazníku se postupovalo od obecných charakteristik ke konkrétnějším položkám. Dotazník zahrnoval otázky uzavřené, otevřené i polootevřené. Celkem bylo zformulováno 24 otázek, některé z nich se dále členily.

Tvorba dotazníku byla předem konzultována s experty působícími v Institutu pro kriminologii a sociální prevenci v Praze.

Na základě průvodního dopisu, jehož přílohu představoval uvedený dotazník, byli k účasti na výzkumu osloveni všichni předsedové okresních soudů a vedoucí státní zástupci okresních státních zastupitelství v České republice. K účasti na výzkumu bylo tedy vyzváno 187 subjektů. K rozeslání jednotlivých zásilek, jež se vypravily v polovině července 2010, byla využita služba České pošty.

Průvodní dopis obsahoval seznámení s podstatou výzkumu a žádost, aby dotazník vyplnil ten soudce či státní zástupce, který se v rámci své agendy zabývá soudnictvím ve věcech mládeže. Vyplněný dotazník měl být zaslán zpět na katedru trestního práva brněnské právnické fakulty, a to nejpozději do 1. září 2010.

Veškerým osobám zúčastněným na výzkumu byla zaručena anonymita. Respondenti byli vyrozuměni, že v žádném publikovaném výstupu nebudou spojovány poznatky získané prostřednictvím dotazníku s konkrétním soudem či státním zastupitelstvím nebo s konkrétní osobou respondenta. Pouze pro případ, že by sám respondent projevil vůli, aby bylo jeho jméno ve výstupních publikacích s jeho názory a připomínkami uvedeno, zpracovatelé tak učiní. Takový návrh nakonec nebyl vznesen. Zájem však byl projeven o seznámení s výsledky výzkumu.

V dotazníku nechyběly technické pokyny pro jeho vyplnění. U každé otázky měl respondent zvolit odpověď, která nejvíce odpovídala jeho vlastnímu stanovisku. Vybranou odpověď označoval křížkem do čtverečku. U těch otázek, kde se předpokládala volná vyjádření, byla odpověď psána na řádky. Pokud nepostačoval stanovený počet řádků, šlo využít druhou stranu listu, přičemž k takové odpovědi bylo nutno připojit číslo otázky. Odůvodnění uváděná u jednotlivých otázek, byla převzata od respondentů bez výraznějších korektur, a to jak jazykových, tak co se týče odborné stránky.

V termínu určeném k doručení dotazníků se podařilo získat zpět 121 vyplněných dotazníků, které byly způsobilé k následnému vyhodnocení. Návratnost dotazníků činila v souhrnu 65,6 %.

Z komplexu 24 otázek formulovaných v dotazníku bylo vybráno sedm otázek, které tématicky zapadaly do bloku aktuálních problémů rekodifikace českého trestního práva procesního. Konkrétně se jednalo se o otázky pod pořadovými čísly 16, 17, 18, 19, 21, 22 a 24. Komentář k nim je podán v následujícím textu.

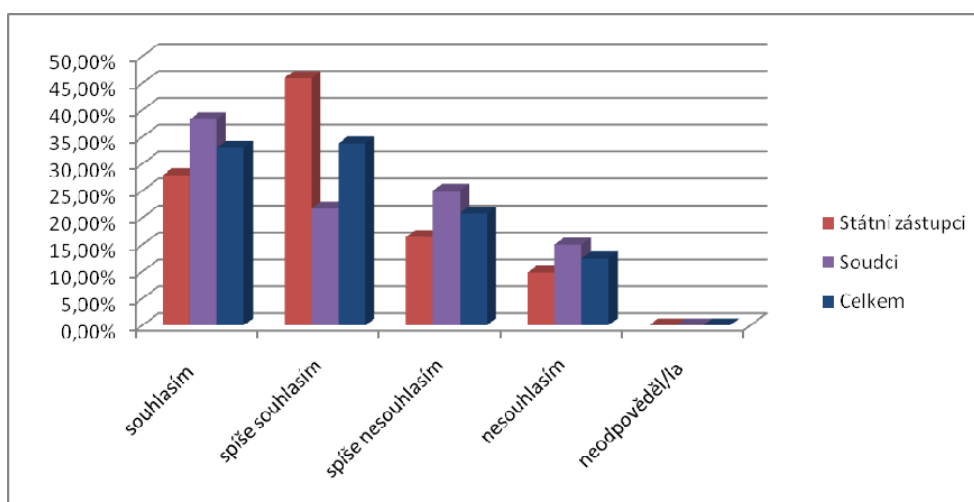
Otázka č. 16. Se zákazem zveřejňování informací z řízení vedeném proti dítěti jako pachateli činu jinak trestného:

souhlasím

- spíše souhlasím
- spíše nesouhlasím
- nesouhlasím

Jakou zákonnou úpravu byste doporučovali přijmout?

K zákazu zveřejňování informací z řízení vedeném proti dítěti jako pachateli činu jinak trestného se respondenti vyjadřovali pozitivně, nikoli však v mezní poloze. Nejvíce dotazovaných osob zvolilo odpověď „spíše souhlasím“ (41), následovala odpověď „souhlasím“ (40), „spíše nesouhlasím“ (25) a „nesouhlasím“ (15). Zákaz zveřejňování informací z řízení vedeném proti dítěti jako pachateli činu jinak trestného tedy získal 66,8 % pozitivních variant odpovědí. Zatímco stejné pořadí odpovědí vykazovala také dílčí kategorie státních zástupců, jinak tomu bylo u soudců, u nichž se na prvním místě umístila odpověď „souhlasím“, poté „spíše nesouhlasím“, další pořadí odpovědí již zůstalo nezměněné. Co se týče hodnocení odpovědí podle pohlaví respondentů, ženy vyjadřovaly pozitivnější hodnocení než muži. Kladné posouzení zákazu zveřejňování informací z řízení vedeném proti dítěti jako pachateli činu jinak trestného bylo příznačné spíše pro státní zástupce, než pro soudce.

Zhruba dvě třetiny respondentů souhlasí se stávajícím zákazem zveřejňování informací z řízení vedeném proti dítěti jako pachateli činu jinak trestného. Proti takovému zákazu se vyslovila jedna třetina dotazovaných osob, což není zanedbatelný počet, pokud vezmeme v úvahu, že již od samého počátku účinnosti zákona č. 218/2003 Sb. je v důvodných případech připuštěna možnost uveřejnění výsledků řízení o uložení opatření dítěti mladšímu než patnáct let, které se dopustilo činu jinak trestného (§ 94, jinak u mladistvých pachatelů – viz níže). Tato právní úprava kontrastovala

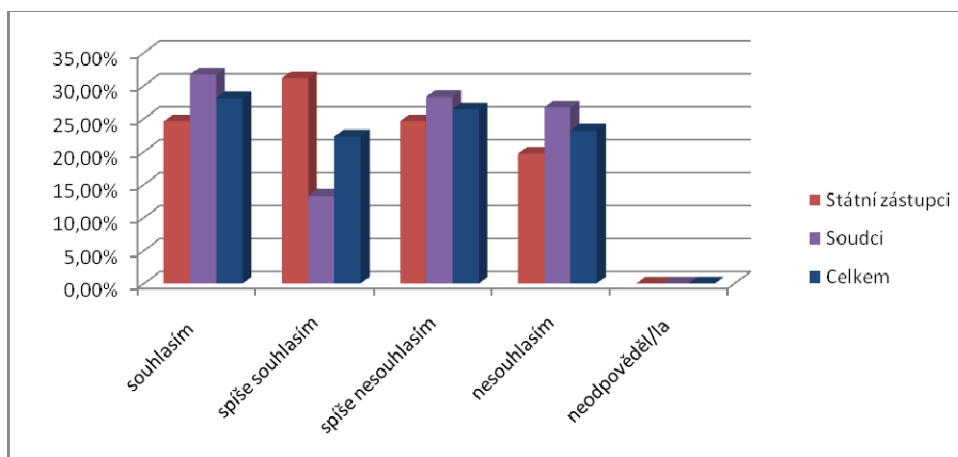
s ochranou obětí, tu v zesílené podobě prosadil až zákon č. 52/2009 Sb., a to s cílem odstranit nepříznivé dopady zvýšeného zájmu veřejnosti a nastoupení sekundární viktimizace u dětí. Pokud respondenti brojili proti zákazu zveřejňování informací z řízení vedeném proti dítěti jako pachateli činu jinak trestného, byla jejich argumentace podpořena zejména požadavkem výchovného účinku řízení.

Otázka č. 17 Se zákazem zveřejňování informací z řízení vedeném proti mladistvému jako pachateli trestného činu:

- souhlasím
- spíše souhlasím
- spíše nesouhlasím
- nesouhlasím

Jakou zákonnou úpravu byste doporučovali přijmout?

U zákazu zveřejňování informací z řízení vedeném proti mladistvému jako pachateli trestného činu se v souhrnném porovnání zjistilo vyrovnané zastoupení kladných (50,4 %) a záporných (49,6 %) variant odpovědí. Ovšem nejčastější odpověď respondentů přece jen zněla „souhlasím“ (34), nebylo tomu tak u všech kategorií respondentů. Vyrovnané zastoupení pozitivních a negativních variant odpovědí vykazovala i kategorie mužů soudců, negativní hodnocení zase převážilo u kategorie žen soudkyň. V kategorii státních zástupců je zřetelné pozitivnější hodnocení zákazu zveřejňování informací z řízení vedeném proti mladistvému jako pachateli trestného činu. Ženy se k uvedenému zákazu stavěly jen nepatrně kritičtěji než muži.

Taktéž zavedením zákazu zveřejňování informací z řízení vedeném proti mladistvému jako pachateli trestného činu sledoval zákonodárce ochranu před nešetrnou medializací. Zákaz zveřejňování informací z řízení ve vztahu

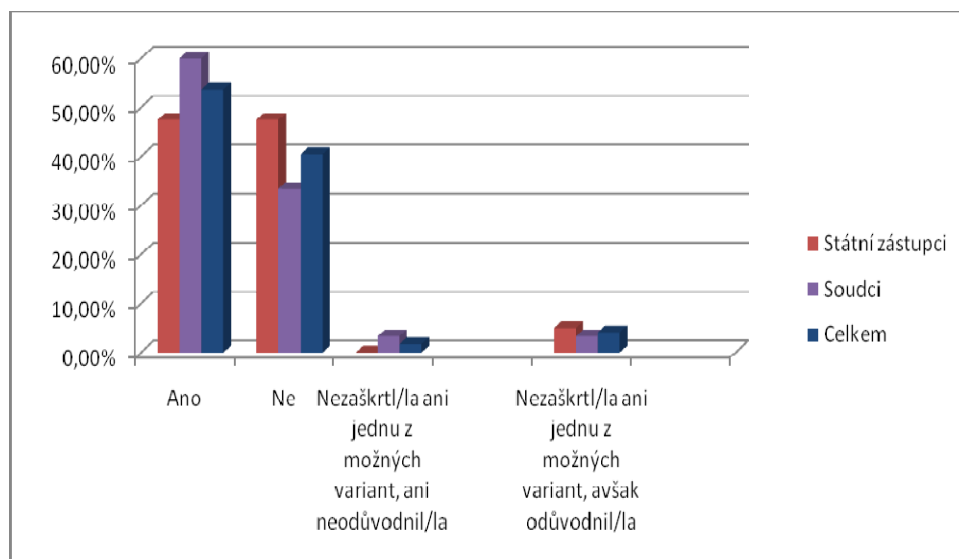
k mladistvým pachatelům byl dokonce zpřísněn zákonem č. 253/2006 Sb., kdy předseda senátu může s přihlédnutím k osobě mladistvého a povaze a charakteru provinění rozhodnout o uveřejnění pravomocného odsuzujícího rozsudku s uvedením jména, popřípadě jmen, a příjmení mladistvého, jakož i o uveřejnění jeho dalších osobních údajů, jde-li o zvlášť závažné provinění a takové uveřejnění je potřebné z hlediska ochrany společnosti [§ 54 odst. 4 písm. b) zákona č. 218/2003 Sb.]. Přesto z vyjádření respondentů vyplývá určitá nespokojenost s takovým stavem, jelikož téměř polovina z nich s uvedeným zákazem nesouhlasí. V jimi předložených návrzích je znát zájem o změkčení zásady neveřejnosti řízení vedeném proti mladistvému pachateli, tedy nejen dílčí výseče zveřejňování informací z řízení. Argumenty podporující takový závěr se zdají být podobné těm, jež zaznívaly u předcházející otázky. V tomto směru se překvapivě nečiní výraznější rozdíl, zda jde o trestně odpovědnou osobu, či nikoliv.

Otázka č. 18. Považujete z hlediska individuální prevence za vhodné využívání tzv. dohod o vině a trestu (plea bargaining) u mladistvých pachatelů?

ano ne

Odůvodněte, prosím, svůj názor:

Ano zaškrtnulo 53,7 % respondentů (29 státních zástupců – žen i mužů a 36 soudců – žen i mužů), ne odpovědělo 40,5 % (29 státních zástupců – žen i mužů a 20 soudců – žen i mužů), ani jednu z možných variant nezaškrtnulo a ani neodůvodnilo 1,7 % respondentů (což představoval 1 respondent – žena soudkyně), zbývajících 4,1 % respondentů nezaškrtnulo ani jednu z možných variant a ani neodůvodnilo (3 ženy státní zástupkyně a 2 soudci – muži). V kategorii soudců vplynuly výsledky jednoznačněji než u kategorie státních zástupců. V případě kategorie soudců by považovalo 60 % respondentů z hlediska individuální prevence za vhodné využívání dohod o vině a trestu i u mladistvých pachatelů, kdežto v kategorii státních zástupců výsledky až tak jednoznačně nevyznívají (47,5 % odpovědělo ano, 47,5 % ne, 5 % se nevyjádřilo ani nevedlo odůvodnění).

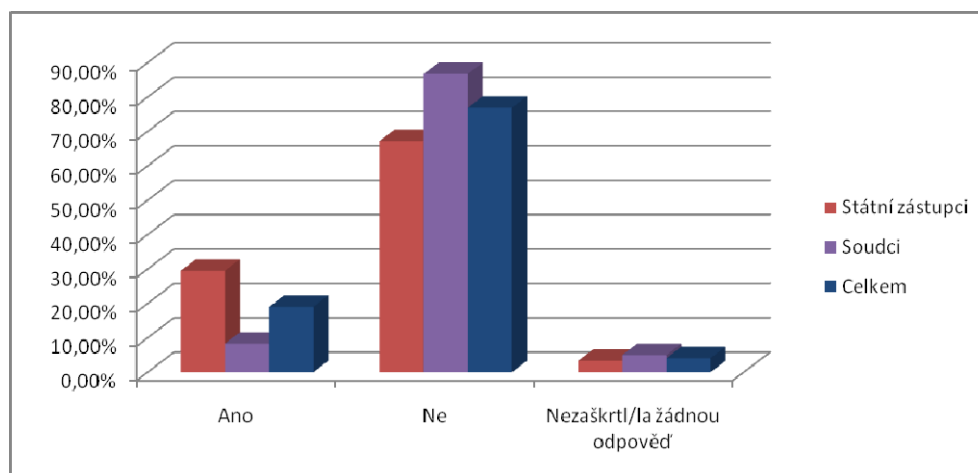

Otázka č. 19. Domníváte se, že kontrola uloženého trestního opatření domácího vězení mladistvému pachateli může být efektivní pouze prostřednictvím namátkových kontrol probačních pracovníků, aniž by byl zaveden elektronický monitoring mladistvých pachatelů?

ano ne

Odůvodněte, prosím, svůj názor:

Nejvíce respondentů (76,9 %) se klonilo k názoru, že kontrola uloženého trestního opatření domácího vězení mladistvému pachateli nemůže být efektivní pouze prostřednictvím namátkových kontrol. Přičemž nejjednoznačněji se k negativní odpovědi klonily soudkyně s 90 %, poté s 83,3 % soudci, státní zástupkyně s 68,9 % a s 62,5 % státní zástupci. Státní zástupci – muži považují kontrolu trestního opatření domácího vězení pouze prostřednictvím namátkových kontrol probačními pracovníky ve 31,25 %, státní zástupkyně ve 28,9 % a muži soudci v 10 % a soudkyně v 6,7 % za nedostatečnou. Zbývající respondenti nezaškrtili žádnou odpověď, zpravidla však svoje rozhodnutí i odůvodnili.

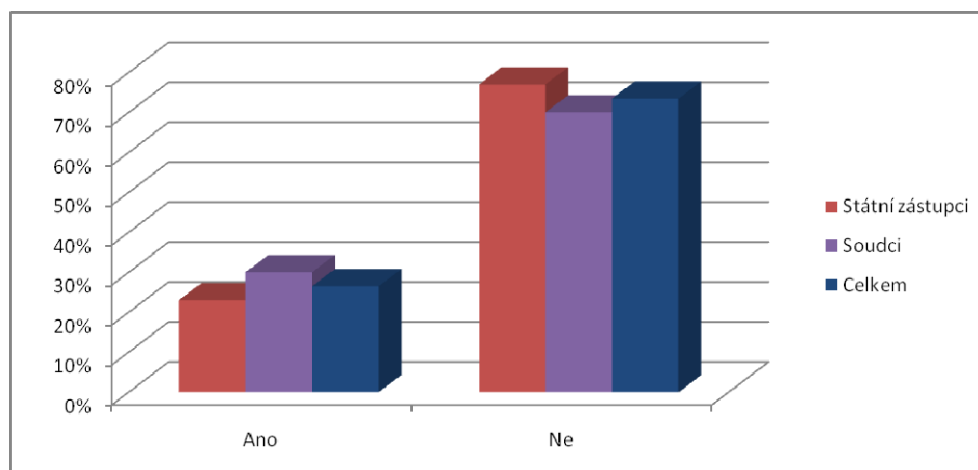
Otázka č. 21. Znáte z Vaší praxe, že by pachatele z řad mládeže výrazně ovlivnila tzv. virtuální realita (televize, počítačové hry, internet)?

ano ne

Pokud ano, pak popište v jakém směru a o jaký případ se jednalo, příp. odkáže na sp. zn.:

Nejvíce respondentů zvolilo negativní odpověď, tj. 73,5 %, což činilo celkem 89 dotázaných (47 státních zástupců – mužů i žen, 42 soudců – mužů i žen). 26,5 % dotázaných odpovědělo kladně, tj. celkem 32 osob, z toho 14 státních zástupců – mužů i žen a 18 soudců – mužů i žen.

Tam, kde dotázaní odpověděli kladně, pak se v každé skupině respondentů, tedy jak soudců, tak státních zástupců, objevily případy, kdy inspirací provinění (či činu jinak trestnému) dle § 257b odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, byl film GYMPL, tj. jde o pachatele sprejery. Celkem odkazovali respondenti na film Gympl ve 28 %, což odpovídá 9 případům z kladných odpovědí. Pokud respondenti odkazovali na film Gympl, tak zpravidla odkazovali na vícero případů v jejich praxi, které byly ovlivněny tímto filmem.

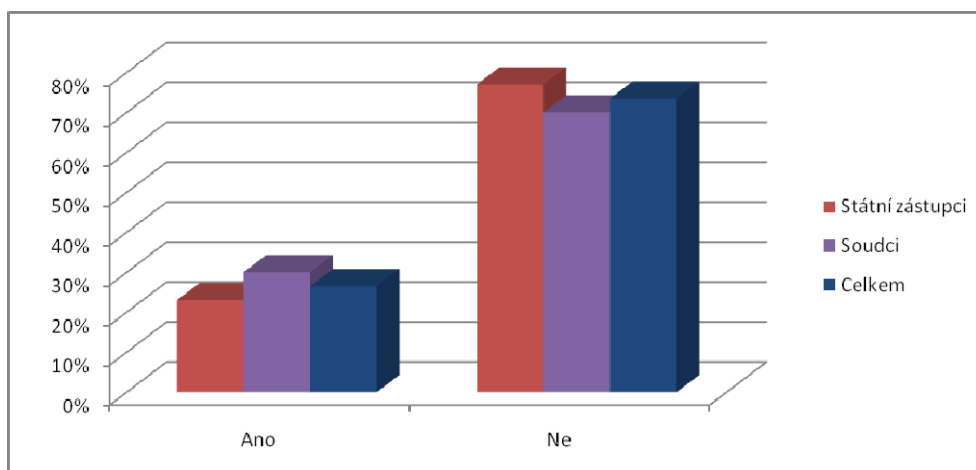

Otázka č. 22. Považujete zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, za kvalitně zpracovaný právní předpis?

ano ne

Odůvodněte, prosím, svůj názor:

48,8 % respondentů se přiklonilo k odpovědi „ne“, odpověď „ano“ zvolilo 43,8 % dotázaných. Zajímavě dopadlo vyhodnocení této otázky u státních zástupců – mužů, kdy polovina (tj. 8 státních zástupců) zhodnotilo zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, jako kvalitně zpracovaný právní předpis, avšak druhá polovina (tj. 8 státních zástupců) se přiklonila k variantě, že posuzovaný zákon nelze považovat za kvalitní právní normu. Obdobně hodnotili zákon o soudnictví ve věcech mládeže státní zástupci – ženy, které se v rámci této kategorie ve 48,9 % klonily k odpovědi „ano“, ve 46,7 % k odpovědi „ne“, ve 2,2 % nezaškrtili ani jednu z možných variant a ani neodůvodnili a ve 2,2 %, tj. jedna státní zástupkyně nezaškrtila žádnou z navržených variant a své rozhodnutí odůvodnila tím, že se nelze jednoznačně vyjádřit zda je předpis kvalitně zpracován či nikoli, neboť některé části jsou kvalitní a některé nikoli (např. část týkající se řízení ve věcech mladších 15ti let). Zástupci soudcovského povolání se klonili k negativní odpovědi, kdy 50 % soudců a 50 % soudkyň (vždy v rámci své kategorie – muž, žena) zaškrtili variantu „ne“. 43,4 % soudců a 33,3 % žen považuje zákon o soudnictví ve věcech mládeže za kvalitní právní normu. Ani jednu z variant nezaškrtilo a ani neodůvodnilo 4,1 % ze všech respondentů, 3,3 % ze všech dotázaných sice nezaškrtilo některou z navržených variant, avšak svoji odpověď odůvodnilo.

Otázka č. 24. Jak hodnotíte spolupráci Vaší instituce s Probační a mediační službou?

- pozitivně
- spíše pozitivně
- spíše negativně
- negativně

Jaká pozitiva hodnotíte na spolupráci?

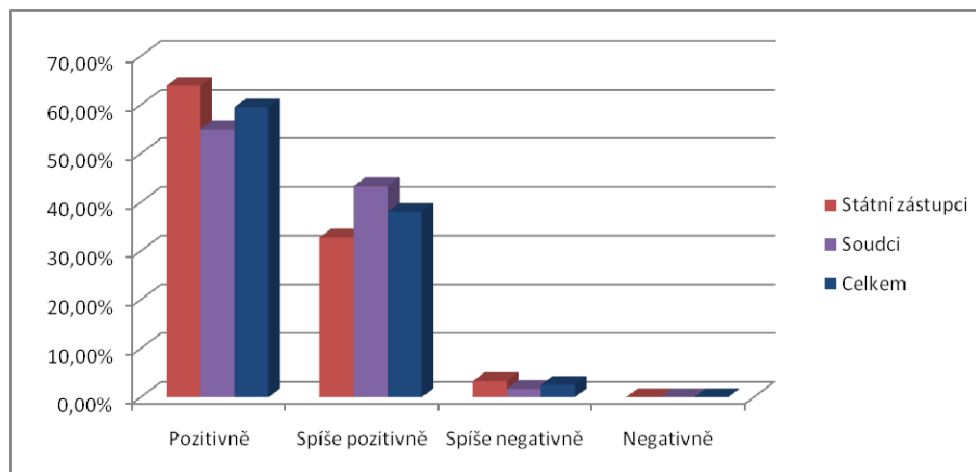
Jaké problémy spatřujete ve spolupráci?

V případě této otázky jsme se respondentů dotazovali na jejich spolupráci s Probační a mediační službou. Mimo hlavní otázku jsme respondenty vyzvali k tomu, aby zhodnotili jednak pozitiva, která spatřují ve spolupráci s Probační a mediační službou, ale také případná negativa. 59,5 % respondentů hodnotí (72) spolupráci s Probační a mediační službou pozitivně, spíše pozitivně 38 % (46) a spíše negativně pouze 2,5 % (3). Žádný z respondentů nezhodnotil spolupráci s Probační a mediační službou jako negativní.

Jako pozitivní na spolupráci uvedli především: operativnost, pružnost, bezproblémovou komunikaci, a to jak na formální, tak také neformální úrovni - email, telefon, rychlost s jakou jsou PMS řešeny záležitosti, a to i problematické, vstřícnost, spolehlivost, zprávy či další podkladové materiály předkládané Probační a mediační službou byly hodnoceny jako pečlivě a kvalitně zpracováváné, kladně byla hodnocena také setkání multidisciplinárních týmů.

Za problematické je ve spolupráci s PMS považováno: nedostatečné personální obsazení, časové a finanční možnosti okresního střediska, formalismus některých postupů vyžadovaných vnitřními předpisy, menší vynutitelnosti postupů PMS, neznalost laické veřejnosti instituce PMS a její působnosti.

Žádný z respondentů nezhodnotil spolupráci s Probační a mediační službou jako negativní.

Contact – email

horka@nsz.brn.justice.cz, chromy@nsz.brn.justice.cz, ostefanik@akbsn.eu